

Artur Konan Doyle

DUMANLI DİYAR

Tərcüməçi:
Rəfiqə Məmmədova

ARTHUR CONAN DOYLE

**THE LAND
OF MIST**

“Dumanlı diyar” ingilis yazıçısı Artur Konan Doylun 1926-cı ildə nəşr olunmuş romanıdır. Əsər Professor Çellencerdən bəhs edən üç kitabdan sonuncusu olsa da, bu roman daha çox professorun qızı Enid və dostu Edvard Melouna fokuslanır. “İtirilmiş dünya” əsərindəki Lord Con Rokston obrazı da romanın ikinci hissəsində iştirak edir.

Professorun həyat yoldaşı Cessikanın vəfatından sonrakı dövrdən bəhs edən bu roman ölümdən sonrakı həyatdan, spiritualizmlə xristian kilsəsinin rəqabətindən və əlbəttə ki, personajlarımızın başına gələn maraqlı əhvalatlardan bəhs edir.

Romanın sonunda professor Çellencer spiritualist olur və roman müəllifin ömrünün sonlarına yaxın mənimsədiyi inancını – spiritualizm konsepsiyasını təbliğ edir.

Bu roman ilk dəfə 1925-ci ilin iyulundan 1928-ci ilin mayına qədər “The Strand” jurnalında hissə-hissə nəşr edilib.

Arthur Conan Doyle THE LAND OF MIST

Artur Konan Doyl DUMANLI DİYAR

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2023, 304 səh.

Janr: fiction/roman/detektiv

Ölçü: 130x200 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 24.10.2023

Nəşir: Şahbaz Xuduğlu
Tərcüməçi: Rəfiqə Məmmədova
Redaktor: Əsəd Qaraqaplan
Korrektorlar: Bəsti Məmmədova, İradə İslamova
Texniki redaktor: Aygül Yelmarlı
Mətn dizaynı: Ramin Əli
Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212-42-37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

[www.fb.com/Qanunpublishing](https://www.facebook.com/Qanunpublishing)

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-38-790-2

© Qanun Nəşriyyatı, 2023

© Arthur Ignatius Conan Doyle, 1926

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.

BİRİNCİ FƏSİL

Xüsusi müxbirlərin işə başladığı fəsil

Böyük professor Çellencerin adından bədii ədəbiyyatda olduqca nəzakətsiz və qeyri-kamil şəkildə istifadə olunub. Cəsarətli müəllif onun necə reaksiya verəcəyini görmək üçün Çellenceri ağlasığmaz və gülməli vəziyyətlərlə üz-üzə qoyub. O, böhtanla, uğursuz etirazlarla, Slon Stritdəki iğtişaşla, iki dəfə şəxsinə edilmiş hücumla, London Subtropik Gigiyena Məktəbində Fiziologiya üzrə müəllimlik vəzifəsini itirməsi ilə mübarizə aparmalı olub. Bununla belə, deyə bilərik ki, xoşbəxtlikdən hər şey olduqca dinc şəkildə sonlanıb.

Lakin son zamanlar professor həmişəki şövqünü itirmişdi. Nəhəng çiyinləri əyilmişdi. Gur saqqalında boz tüklər peyda olmuş, gözləri əvvəlki aqressivliyini itirmişdi. Baxışlarındakı aqressivlik, təbəssümündəki özündənrazılıq azalmışdı.

Səsi əvvəlki kimi gur olsa da, ətrafdakılara daha az meydan oxuyurdu. Lakin professor hələ də təhlükəli idi və ətrafındakılar bunu yaxşı başa düşürdü. Vulkan sönməmişdi, daimi gurultular yeni püskürmə təhlükəsinin hər zaman mümkün olduğundan xəbər verirdi. Həyatın ona öyrətməli olduğu hələ çox şey var idi, amma o öyrənməyə bir az dözümsüz idi.

Professorda müşahidə olunan bu dəyişiklik xüsusi bir tarixdə, həyat yoldaşının öldüyü gün başlamışdı. O balaca qadın bir quştək bu nəhəng kişinin qəlbində yuva qurmuşdu. O, güclü insanlarda olduğu kimi, bu zəif məxluqa xüsusi incəlik və qayğı ilə yanaşırdı. Şirin xasiyyətli, nəzakətli qadın isə onun qəlbini ələ keçirmişdi. Buna görə də arvadı qəfildən pnevmoniya ilə ağırlaşan qripdən dünyasını dəyişəndə professor sanki səndələdi və çökdü. O, zədələnmiş boksçu kimi kədərlə gülümsəyərək yenidən ayağa qalxdı və taleyi ilə üzləşməyə hazır oldu. Lakin o, eyni adam deyildi. Qızı Enidin köməyi və yoldaşlığı olmasaydı, bəlkə də, heç vaxt aldığı bu zərbədən ayağa qalxa bilməyəcəkdi. Məhz o, mahir çevikliyi və döyüşkən təbiəti ilə atasını keçmişində deyil, bu günündə yaşamağa sövq etmişdi.

Enid Çellencer qeyri-adi bir qız idi və şübhəsiz ki, ona xüsusi bir paraqraf həsr etməyə dəyər. Enidə atasından qara saçları, anasından mavi gözləri və qartək ağappaq dərisi miras qalmışdı. O, bəlkə də, gözəl deyildi, ancaq olduqca heyranedici idi. Enid sakit təbiətli olsa da, güclü şəxsiyyətə sahib idi. Onun körpəliyindən iki seçimi var idi: ya atasına qarşı çıxıb özü olmaq, ya da onun təzyiqinə boyun əyib atasının kuklasına çevrilmək. Enidin həm özü olmaq, həm də yeri gələndə atasına boyun əymək, xarakterinin elastikliyindən istifadə edərək öz gücünü göstərmək bacarığı var idi. Son illərdə müstəqilliyini qoruyub saxlamağın getdikcə çətinləşdiyini hiss edərək karyerasını qurmaqla üzərində artan təzyiqdən yaxa qurtarmağa müvəffəq olmuşdu. O, London mətbuatı üçün vaxtaşırı qəribə işlər görsə də, qısa müddətdə Flit Stritdə tanınmağa başlamışdı. Bu işdə ona atasının çoxdankı dostu, oxucuya artıq tanış olan

“Deyli Qezett”dən olan cənab Edvard Meloun böyük köməklik göstərdi. Meloun bir vaxtlar reqbi üzrə beynəlxalq çempionluq qazanmış irlandiyalı keçmiş atlet idi. Lakin həyat onu da öz süzgəcindən keçirmiş, itaətkar, düşüncəli bir insana çevirmişdi. O, futbol butslarını birdəfəlik kənara qoyanda həyatındakı bir çox şeylə sağollaşmışdı. Ola bilsin ki, onun əzələləri zəifləmiş və oynaqları sərtləşmişdi, lakin zehni hələ aktiv və dərin idi. O, içindəki gənc oğlanı basdırıb yerini yetişkin bir kişiyyə vermişdi.

Xarici görünüşü çox az dəyişsə də, bıqları qalınlaşmış, kürəyi bir az əyilmişdi və alnında qırıqlar – müharibədən sonrakı dünyanın problemləri – öz izini qoymuşdu. O, artıq tanınmış jurnalist idi və hətta ədəbiyyatda da az da olsa, öz sözünü demişdi. Melounun hələ də bakalavr olması çoxlarına qəribə görünsə də, son vaxtlar Eniddə Çellencerin bu səhvi düzəldəcəyinə ümid yaranmışdı. Şübhəsiz ki, onlar çox yaxşı dostdurlar...

Oktyabrın bazar axşamı idi və səhərdən Londonu bürümüş dumanın arasından işıqlar yenicə parıldamağa başlamışdı. Professor Çellencerin Viktoriya Vest bağlarında üçüncü mərtəbədəki mənzilinin pəncərələri qalın dumanla örtülmüşdü. Bazar günü tıxacının zəif uğultusu eşidilir, lakin küçə dumanın altında görünməz olaraq qalırdı, yalnız qeyri-müəyyən bir parıltı onun varlığından xəbər verirdi. Professor Çellencer əlləri cibində, iri, əyri ayaqlarını oda tərəf uzadaraq kaminin yanında oturmuşdu. Onun geyimində sanki bir az dahiyənə orijinallıq var idi: boş yaxalı köynək, tünd-qırmızı ipəkdən qalın düyünlü qalstuk və qara məxmər pencək. Geyimini tamamlayan səliqəli saqqalı ilə professorun xarici görünüşü yaşlı bohem rəssamını xatırladırdı. Yanında isə artıq evdən çıxmağa hazır olan qızı

başında dairəvi papaq, qara qısa libasda və təbiətin qadınlara səxavətlə verdiyi gözəlliyi gizlətməyə qadir olan dəbli bəzək əşyaları ilə oturmuşdu. Meloun pəncərənin qarşısında, əlində papaq onu gözləyirdi.

– Enid, mənəcə, artıq getməliyik. Saat yeddiyə qalıb, – o deyir.

Onlar London kilsələri və dini təriqətlər haqqında birlikdə həftəlik silsilə məqalələr yazırdılar. Buna görə də hər bazar günü “Qezett” üçün yeni material axtarışına çıxırdılar.

– Səkkizə hələ çox var, Ted. Vaxtımız var.

– Əyləşin, cənab! Əyləşin! – professor Çellencer əsəbiləşəndə etdiyi kimi saqqalını dartaraq dillənir, – arxamda kiminsə dayanması qədər məni əsəbiləşdirən ikinci bir şey yoxdur. Buna istəyirsiz atavizm qalığı deyiniz, istəyirsiz xəncər qorxusu deyiniz, amma bu hissəni öhdəyinizdən gəlmək olmur. Hə. Allah xatirinə, papağınızı yerə qoyun! Sanki qatara gecikirsiniz!

– Bu, jurnalist həyatıdır, – Meloun deyir, – biz qatara tələsməsək, o, bizsiz gedəcək. Hətta Enid də artıq bunu anlamağa başlayır. Amma yenə də dediyiniz kimi, kifayət qədər vaxtımız var.

– İndiyədək haralara baş çəkmişiniz?

Enid işgüzar bir əda ilə qeyd dəftərini açır:

– Artıq yeddi yerə baş çəkmişik.

– Ən koloritli kilsə olaraq Vestminster abbatlığında, Yuxarı kilsələrdən Müqəddəs Aqatada, Aşağı kilsələrdən Tudorda olmuşuq. Vestminster Katedralindəki katolikləri, Endell küçəsindəki Presviterianları və Qloster meydanındakı Unitarları ziyarət etmişik. Lakin bu axşam bir fərqlilik nümayiş etdirmək istəyirik, Spiritualistləri ziyarət edəcəyik.

Çellencer qəzəbli öküzi kimi fıncırır:

– Güman edirəm ki, gələn həftə də dəlixanalara baş çəkəcəksiniz. Meloun, deməyin ki, ruh kimi yaşayan o adamların da öz kilsələri var.

– Mən bunu araşdırmışam, – Meloun deyir, – mənim taktikam əvvəlcə çılpaq faktları və rəqəmləri öyrənməkdir. Onların Böyük Britaniyada qeydiyyatdan keçmiş dörd yüzdən çox kilsəsi var.

Çellencer bu dəfə elə fıncırır ki, sanki yaxınlıqda vəhşi öküz sürüsü otlayır:

– Bəşər övladının axmaqlığı həqiqətən də hədsizdir. Homo sapienslər! Homo idiotlar! Onlar kimə dua edirlər? Ruhlara?

– Bizim öyrənmək istədiyimiz də budur. Əslində, məqalə bu haqda olacaq. Onlara olan münasibətinizlə qismən razıyam, amma bu yaxınlarda danışdığım, Müqəddəs Məryəm xəstəxanasındakı Atkinson başqa cür düşünür. O, cərrahiyyənin yüksələn ulduzudur, bilirsiniz...

– Mən onun haqqında eşitmişəm. Serebrospinal cərrahiyyə üzrə mütəxəssis idi, deyəsən.

– Tamamilə doğrudur. Çox balanslı və bacarıqlı adamdır. O, psixi tədqiqatlarda böyük mütəxəssis hesab olunur – spiritizm də bu elm sahəsinə daxildir.

– Elm! Yox bir!

– Yaxşı, hər halda belə deyirlər. Görünür, o bu insanları ciddi qəbul edir. İstinad istəyəndə onunla məsləhətləşirəm, çünki Atkinson onların ədəbiyyatı ilə yaxından tanışdır. O, spiritualistləri “İnsan irqinin öncülləri” adlandırır.

– Onlar ancaq Bedlamin¹ öncülləri ola bilərlər, – Çellencer dönquldandır, – və ədəbiyyat! Onların hansı ədəbiyyatı var?

– Yaxşı, bu başqa bir müzakirə mövzudur. Atkinsonun bu sahə ilə bağlı beş yüz cildi var, lakin kitabxanasında çox şeyin çatışmamasından şikayətlənir. Onun kitabxanasında bu mövzuda, fransız, alman, italyan kitabları, eləcə də, bizim kitablar var.

– Allaha şükür ki, bu axmaqlıq təkcə yazıq İngiltərədə deyil. Zərərverici cəfəngiyyatdır!

– Sən, ümumiyyətlə, bu haqda oxumusan, ata? – Enid soruşur.

– Oxumaq! Mənim elmi maraqlarımın yarısını belə təmin etməyə vaxtım yoxdur. Nə cəfəngiyyat danışırsan, Enid!

– Bağışla, ata. Elə əminliklə danışdın ki, elə bildim, bu barədə nəşə bilirsən.

Çellencer iri başını çevirir və qızına iti baxışlarla nəzər salır:

– Sən düşünürsən ki, məntiqli beyinə, intellektə sahib olan insan absurd bir manifesti absurd adlandırma bilmək üçün onu oxumalı və araşdırmalıdır? Səncə, iki vur ikinin beş olduğunu iddia edən adamın səhvini sübut etmək üçün riyaziyyatı dərinədən öyrənməliyəm? Ya hansısa yaramaz və ya axmaq bir stolun cazibə qanununa zidd olaraq havada qala biləcəyini israr etdiyi üçün mən bir daha fizikanı öyrənib “Principia” cildlərimi məhv etməliyəm? Doğrudanmı, qarşısındakının fırıldaqçı, yoxsa vicdanlı adam olduğunu anlayan polis səviyyəsinə yüksəlmək üçün beş yüz cild oxumaq lazımdır? Enid, mən səndən utanıram!

Qız şən halda gülümsəyir:

---

¹ Britaniyada ruhi xəstəxana

– Yaxşı, ata, daha mənim üstümə qışqırmağa ehtiyac yoxdur, təslim oluram. Əslində, mən də sənə kimi düşünürəm.

– Amma yenə də çox hörmətli insanlar tərəfindən dəstəklənilər, – Meloun deyir, – məsələn: Lodec, Kruks və digərləri...

– Absurd danışma, Meloun. Hər böyük ağılin bir zəif tərəfi var. Bu, sağlam düşüncə qarşısında bir növ sillədir. Birdən-birə pozitiv cəfəngiyyatın ağışuna düşürsən. Adını çəkdiyini yoldaşların başına gələn budur. Xeyr, Enid, mən onların səbəbləri haqda oxumamışam və oxumaq da istəmirəm; bu qırmızı xətti keçməkdir. Bütün köhnə şeyləri daim nəzərdən keçirəcəksinizsə, yeni problemlərlə nə vaxt məşğul olacaqsınız? Məsələ aydındır, bu sağlam düşüncə, İngiltərə qanunları və normal fikirli hər bir avropalının ümumbəşəri razılığı ilə həll olunub.

– Belə de! – Enid cavablayır.

– Lakin, – professor sözünə davam edir, – etiraf etməliyəm ki, burada anlaşılmazlıqları meydana gətirən bəzi üzrlü səbəblər də var, – onun səsi sakitləşir və ifadəli boz gözləri kədərlə boşluğa baxır, – mən ən soyuq intellektin, hətta öz intellektimin də bir anlıq sarsıldığı halla rastlaşmışam.

Meloun maraqla ona baxır:

– Bəli, cənab?

Çəllencer tərəddüd edir. Deyəsən, özü ilə mübarizə aparır. Danışmaq onun üçün çətin idi. Birdən kəskin, səbirsiz bir jestlə hekayəsinə davam edir:

– Mən sənə bu haqda heç vaxt danışmamışam, Enid. Bu çox intim bir məqam idi. Bəlkə də, bir o qədər absurd. Bu qədər sarsıldığım üçün özümdən utanırdım. Ancaq bu hadisə hətta ən balanslı insanın belə qəfildən özünü itirə biləcəyini göstərir.

– Bəli, cənab?

– Hər şey həyat yoldaşımın ölümündən sonra oldu. Sən onu tanıyırdın, Meloun. Bunun mənim üçün nə demək olduğunu təxmin edə bilərsən. Kremasiyadan sonrakı gecə idi... Dəhşətli idi, Meloun, dəhşətli! O doğma, balaca, cansız bədənin aşağı sürüşdüyünü, alov parıltılarının onu sardığını və qapının bağlandığını gördüm, – professorun nəhəng bədəni titrəməyə başlayır və o, böyük, tüklü əlləri ilə gözlərini örtür, – bunu sizə niyə danışdığımı bilmirəm; əslində, söhbətimiz buna gətirib çıxardı. Bu sizə bir xəbərdarlıq ola bilər. Həmin gecə – kremasiyadan sonrakı gecə – mən zalda oturmuşdum. O da yanımda idi, – başı ilə Enidə işarə edir, – yazıq qız stulda yuxuya getmişdi. Roterfilddəki evi tanıyırsan, Meloun. Böyük zalda idik. Mən kaminin yanında oturmuşdum, otaq da, fikirlərim də qaranlığa bürünmüşdü. Qızımı oyatmaq, yatmağa göndərmək lazım idi, amma o, stulda arxaya söykənərək o qədər şirin yatırdı ki, onu narahat etməyə cəsarət etmədim. Saat, təxminən, gecə bir olardı – vitrajdan ayın parıldadığını xatırlayıram. Oturub sakitcə fikrə getmişdim. Sonra birdən səs gəldi.

– Bəli, cənab?

– Əvvəlcə sakit səs gəldi, tıqqıltı kimi. Sonra səs getdikcə yüksəldi və daha da aydın eşidildi: bu, qapının döyülməsi idi: tuk, tuk, tuk... Sonra qəribə bir şey oldu, inanclı insanların sonradan əfsanələr yaratdığı bir şey. Onu deyim ki, həyat yoldaşımın özünəməxsus qapıdöymə təzi var idi. Bu, həqiqətən də, onun barmaqları ilə ifa etdiyi kiçik bir melodiya idi. Sonradan mən də qapını o cür döyməyə başlamışdım ki, bir-birimizin gəlişindən xəbər tutmaq. Həmin an mənə elə gəlirdi ki, – əlbəttə, fikrim gərgin və dağınıq olsa da, – gələn səs onun